

Jelena Čolaković Lončar¹

UDC 159.944.4-057.875

Originalan naučni rad

Primljen: 26. 09. 2018.

Prihvaćen: 08. 03. 2019.

STRUKTURA SOCIJALNE MOTIVACIJE I IZVORI STRESA KOD STUDENATA

REZIME: Osnovni problem istraživanja bio je da se utvrdi povezanost između strukture socijalne motivacije i izvora stresa kod studenata. U okviru problema istražili smo povezanost između intenziteta stresa i strukture socijalne motivacije posmatrano prema polu ispitanika. Istraživanje je realizovano na Fakultetu za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić u Novom Sadu. Uzorak u ovom istraživanju su činili studenti druge i treće godine na smeru Poslovna psihologija. Uzorkom je obuhvaćeno 103 ispitanika. U istraživanju smo koristili Skalu motiva postignuća i Skalu izvora stresa. Rezultati istraživanja će biti korisni kao podstrek za dalja istraživanja i formiranje preventivnih programa u zaštiti mentalnog zdravlja studenata.

KLJUČNE REČI: stres, izvori stresa, motivacija, studenti

1. Uvod

Naša životna i radna svakodnevnica je često ispunjena konfuzijom. Ipak, ako sa šireg psihološkog aspekta analiziramo naše aktivnosti i postupke, uočićemo da u pozadini ljudskog angažovanja uvek stoji neka potreba tj. pokretač ili motiv. Startna psihološka pozicija u ovom kompleksnom procesu je motiv. Gledajući sa aspekta psihologije rada, a uzimajući u obzir činjenicu da su ljudi ključ i kvalitet uspeha, neka od osnovnih pitanja u nastavi ili radnoj organizaciji su: kako motivisati studenta za učenje? kako ocena utiče na motivaciju za učenjem? kako

---

¹ Doktorand psihologije na „Sveučilištu Hercegovina“, Mostar; Fakultet društvenih znanosti „Dr Milenka Brkića“, master studije završila na Fakultetu za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić u Novom Sadu, e-mail: jelena.colakovic991@gmail.com

potkrepljenje tj. nagrađivanje utiče na motivaciju studenta da redovno prati nastavu i vežbe? kako da se studenti bore sa stresom i stresorima? Odgovore na ova i mnoga druga pitanja možemo naći u teorijama motivacije i teorijama stresa putem istraživanja. Teorije u kombinaciji sa praktičnim saznanjima daju odgovore na mnoga pitanja o ljudskom ponašanju. Putem njih možemo saznati zašto se ljudi ponašaju onako kako se ponašaju tj. koji motivi pokreću ljude na određenu aktivnost. Kako bismo što verodostojnije sagledali problem motivacije i odgovorili na pitanja o pokretačima ljudske aktivnosti, teorije nam omogućavaju, između ostalog, da sagledamo strukturu socijalne motivacije i njenu povezanost sa nizom drugih faktora koji su nam neophodni da objasnimo ljudsko ponašanje. Svakodnevne situacije izazivaju stres kod ljudi, naročito kod studenata koji vođeni željom i potebama da postignu što bolji uspeh, jer je to njihova želja ili očekivanje porodice, imaju određena ograničenja, a sve to prati intenzivno emocionalno opterećenje koje je sastavni deo stresa. U radu smo, između ostalog, pokušali da odgovorimo na pitanje: kakva je priroda povezanosti između strukture socijalne motivacije i izvora stresa kod studenata različitog pola?

2. Struktura socijalne motivacije

Strukturu socijalne motivacije čine sledeće komponente: potreba za moći, potreba za postignućem i potreba za afilijacijom. Potreba za moći se može definisati kao „tendencija jednog socijalnog aktera, bio to pojedinac ili grupa, da utiče na ponašanje drugih ljudi“ (Franceško, 2013). U svakodnevnom životu, ovaj socijalni fenomen se često pogrešno interpretira i kod mnogih izaziva negativne konotacije. Pogrešno je shvatanje da se pod ovom potrebom podrazumeva samo moć nad ljudima. Naime, pod ovom potrebom se podrazumeva, pored navedenog, i osećanje vlastite vrednosti i sposobnosti. To je osećanje koje imponuje svakom čoveku, jer nas ljudi cene, poštuju i uvažavaju zbog nekog dobrog dela. U svakoj radnoj organizaciji hijerarhijskog tipa organizacije (vojska, policija, vaspitno-obrazovne ustanove itd.) postoji specifično raspoređena koncentracija moći koja predstavlja „značajnu stimulusnu situaciju za ovaj motivacioni potencijal pojedinca“ (Franceško, 2013).

Pod motivom za postignućem podrazumevamo snažnu tendenciju individue da se takmiči, s ciljem da se prevaziđu lična ili tuđa dostignuća u nekoj oblasti ljudskog profesionalnog i životnog angažovanja. U istraživanjima motiva za postignućem (motiva za uspehom, za ostvarenjem), Franceško i saradnici su izdvojili „četiri komponente koje dodatno opisuju ovu složenu motivacionu dispoziciju“ (Franceško i saradnici, 2002). To su: „Takmičenje sa drugim ljudima, Ostvarivanje cilja kao izvor zadovoljstva, Istrajnost u ostvarivanju ciljeva, Tendencija ka planiranju“ (Franceško i saradnici, 2002).

Osobe kod kojih je motiv za postignućem razvijen karakteriše specifičan način razmišljanja koji, u osnovi, obuhvata: bavljenje problemom s jasno definisanim ciljem i željom da se problem reši uz anticipaciju zadovoljstva; razmišljanja o aktivnostima koje je moguće preduzeti da bi se cilj realizovao; predviđanje teškoća na putu ostvarenja ciljeva i rešavanja problema. Energetski potencijal koji poseduje motiv za postignućem je veoma potreban kako svakoj organizaciji i zaposlenom pojedincu, tako i studentima u njihovom ličnom razvoju. Đurić, Franceško i Kostić (Đurić, Franceško, Kostić, 2010) prave razliku između „postavljanja ciljeva (naći posao, završiti fakultet, osvariti poslovne ciljeve...)“ i tendencije osobe da bude bolja od drugih (biti pametniji, imati bolje proizvodne rezultate konkurencije...)“. Ovakvo stanovište autori baziraju na istraživanjima koja ukazuju da je tendencija za postizanjem ciljeva povezana s nekim drugim motivacionim faktorima, a takva povezanost tendencije kod pojedinca (da bude bolji od ostalih) nije utvrđena.

Treća komponenta strukture socijalne motivacije je afilijativni motiv. On se ispoljava u tendenciji pojedinca da bude u neposrednom kontaktu sa pojedinim osobama, da se sa njima udružuje u različitim aktivnostima. Kada je čovek u socijalnoj izolaciji on ispoljava nezadovoljstvo, apatiju, depresivnost, teskobu, bezvoljnost itd. Ljudi se udružuju ne zbog formalnog druženja, nego radi realizacije određenih poslova i radnih zadataka koji, na taj način, dovode do ostvarenja određenih planski osmišljenih ciljeva organizacije. Sopstvenim radom, kroz ostvarenje radnih zadataka, zaposleni postižu zadovoljenje svojih egzistencijalnih i socijalnih potreba. Takođe, ljudi na ovaj način stvaraju prijateljstva, zadovoljavaju svoje kulturne potrebe, te kvalitetnije koriste svoje slobodno vreme.

3. Definicija i delovanje stresa

Postoji više definicija stresa. Prema Psihološkom rečniku (Krstić, 1987), stres je termin anglosaksonskog porekla koji slučajno ima sličnost sa našim izrazom *potres* i njegovim opštim značenjem. U današnje vreme stres se definiše na različite načine tako da govorimo o stresu u školi, na fakultetu, na poslu, u braku i sl. U najširem smislu, stres se definiše kao „tjelesna i psihološka reakcija na vanjske i unutrašnje stresore“ (Havelka, 2002). Prema ovoj definiciji, stres nije situacija, već reakcija na određenu situaciju koja za osobu ima određeno značenje. Uglavnom, situacije u kojima se stres dešava su preteće, imaju ugrožavajuća obeležja.

Mnoge situacije u životu mogu biti ugrožavajuće za ličnost. Reakcije i intenzitet stresa i uopšte pojava stresa najčešće, međutim, zavise od same ličnosti tj. procene njenih sposobnosti prevladavanja pretnje. Ako individua proceni da određenu životnu situaciju može da savlada svojim psihofizičkim potencijalima i bez većih napora tada ne mora doći do ispoljavanja simptoma stresa, ali ako ličnost pri prevazilaženju ili odupiranju treba da angažuje dodatne fizičke i psihičke potencijale, tada ta situacija dobija kvalifikativ stresne situacije. To znači da na pojedinca deluje neki stresor (stresni nadražaj) koji izaziva stanje stresa. Da bi se nešto kvalifikovalo kao stresor, treba da se ispune određeni kriterijumi. Čovek, kao razumno biće, kada se nađe u ugrožavajućoj situaciji, vrši brzu procenu svojih potencijala odupiranja. Ako je rezultat procene da ne može sam da se suprotstavi pretnji, on se dalje u svojim razmišljanjima i reakcijama oslanja na socijalnu podršku. Ako i tada proceni da je sve to nedovoljno, onda tek možemo reći da se situacija doživljava kao stresor. U jednoj definiciji stresa, s aspekta zdravstvene psihologije, „stres se određuje kao negativno emocionalno iskustvo praćeno biohemijskim, fiziološkim, kognitivnim ili bihejvioralnim promenama koje su usmerene ili na izmenu stresnog događaja ili na prilagođavanje efektima koje on izaziva“ (Berger, 1997). Prema Ivančeviću i Metisonu, „stres [je] adaptivni odgovor, posredovan individualnim razlikama ili psihološkim procesima, koji je posledica neke akcije iz okoline, situacije ili događaja koji postavlja prevelike psihološke ili fizičke zahteve za osobu“ (Ivanchevic&Mateson, 1989, prema Francesko, 2008). Morov

je 2009. godine dao definiciju stresa: „Stres je reakcija tela na promene koje zahtevaju fizička, mentalna ili emocionalna prilagođavanja ili odgovore“ (prema Vujić, 2010). Ovom određenju stresa, s aspekta novijih saznanja, možemo dodati i da je ugrožena osoba u stanju stresa i onda kada su ugrožene i njoj emocionalno bliske osobe (članovi porodice ili, na primer, prijatelji). Osim negativnog delovanja stres, na osnovu saznanja, može biti i pozitivan za ličnost, ali tada za tu vrstu stresa kažemo da se radi o „zdravom“ stresu ili eustresu koji pokreće i mobilise osobu da reši problem. Nasuprot eustresu, postoji nezdravi stres – distres.

4. Metodologija istraživanja

4.1. Problem i zadaci istraživanja

Osnovni problem istraživanja je utvrđivanje povezanosti između strukture socijalne motivacije kod studenata i izvora stresa.

4.2. Zadaci istraživanja

Iz ovako postavljenog problema slede zadaci istraživanja:

- utvrditi da li postoji statistički značajna povezanost između izvora stresa i strukture socijalne motivacije na uzorku ispitanika u celini;
- utvrditi da li postoji statistički značajna povezanost između strukture socijalne motivacije i izvora stresa posmatrano prema polu ispitanika.

4.3. Hipoteze istraživanja

Na osnovu navedenih zadataka istraživanja postavili smo sledeće istraživačke hipoteze:

H1: Postoji statistički značajna povezanost između izvora stresa i strukture socijalne motivacije na uzorku ispitanika u celini.

H2: Postoji statistički značajna povezanost između strukture socijalne motivacije i izvora stresa posmatrano prema polu ispitanika.

4.4. Instrumenti istraživanja

U istraživanju smo koristili sledeće instrumente:

1. Skala motiva postignuća (test je definisan na bazi teorije naučenih potreba David MC Clelland). Upitnik meri: potrebu za postignućem, potrebu za druženjem i potrebu za moći;
2. Skala izvora stresa (upitnik je preuzet iz Pirsonove publikacije *Interpersonal Skills for Business*, 2007). Upitnik sadrži ajteme koji se odnose na sledeće kategorije izvora stresa: individualne karakteristike, lični i porodični odnosi, organizacioni faktori i kulturalni i drugi faktori.

4.5. Uzorak istraživanja

Uzorak u ovom istraživanju čine studenti druge i treće godine na smeru Poslovna psihologija. Uzorkom je obuhvaćeno 103 ispitanika. Uzorak ima elemente namernog i prigodnog. Namerni je u smislu da su obuhvaćeni studenti Poslovne psihologije, a prigodan jer su ovi studenti dostupni za sprovođenje istraživanja.

4.6. Organizacija istraživanja i postupci za obradu podataka

Istraživanje je realizovano na Fakultetu za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkati u Novom Sadu. Podaci su obrađeni u određenom statističkom paket-programu. Korišćeni su postupci korelativne analize, u skladu sa prirodom dobijenih rezultata i postavljenim zadacima istraživanja.

5. Rezultati istraživanja

U okviru ovog dela prezentovaćemo dobijene rezultate istraživanja prema postavljenim hipotezama.

I Postoji statistički značajna povezanost između izvora stresa i strukture socijalne motivacije na uzorku ispitanika u celini

Tabela 1. Povezanost izvora stresa i strukture socijalne motivacije na celom uzorku

Struktura socijalne motivacije	Korelacije	Izvori stresa			
		Individualne karakteristike	Interpersonalni odnosi	Organizacijski faktori, u studijskoj grupi i prof. karijera	Porodični odnosi i uslovi života
Postignuće	Pirsonov koeficijent korelacije	.139	.000	.084	.258
	Značajnost	.163	.996	.400	.008
	Broj ispitanika	103	103	102	103
Moć	Pirsonov koeficijent korelacije	.269	.102	.305	.390
	Značajnost	.006	.307	.002	.000
	Broj ispitanika	103	103	102	103
Afilijacija	Pirsonov koeficijent korelacije	-.423	-.014	-.373	-.354
	Značajnost	.000	.888	.000	.000
	Broj ispitanika	103	103	102	103

Pošli smo od pretpostavke da postoji statistički značajna povezanost između izvora stresa i strukture socijalne motivacije na uzorku ispitanika u celini. Analizom su dobijeni rezultati da se *postignuće* nalazi u statistički značajnoj, pozitivnoj korelaciji sa *porodičnim odnosima i uslovima života ispitanika*. Element *moć* je u korelaciji sa *individualnim karakteristikama; organizacijskim faktorima, u studijskoj grupi odnosima na poslu profesionalnom karijerom i porodičnim odnosima i uslovima života*. Pirsonov koeficijent korelacije ukazuje da postoji statistički značajna povezanost između elemenata *socijalne motivacije i afilijacije i individualnih karakteristika; organizacijskih faktora, odnosa na poslu, profesionalne karijere i porodičnih odnosa i uslova života*.

II Postoji statistički značajna povezanost između strukture socijalne motivacije i izvora stresa prema polu ispitanika

Tabela 2. Povezanost između strukture socijalne motivacije i izvora stresa na uzorku muškog pola

Struktura socijalne motivacije	Korelacije	Struktura socijalne motivacije			Izvori stresa			
		Postignuće	Moć	Afilijacija	IK	IO	OF	PO
Postignuće	r	-	.728	-.383	.326	.179	.387	.424
	sig	-	.000	.005	.018	.204	.005	.002
	N	52	52	52	52	52	51	52
Moć	r	.728	1	-.456	.391	.167	.371	.494
	sig	.000	-	.001	.004	.237	.007	.000
	N	52	52	52	52	52	51	52
Afilijacija	r	-.383	-.456	1	-.412	.037	-.354	-.377
	sig	.005	.001	-	.002	.796	.011	.006
	N	52	52	52	52	52	51	52

Legenda: Izvori stresa: IK - Individualne karakteristike, IO-Interpersonalni odnosi, OF-Organizacijski faktori, u studijskoj grupi i profesionalna karijera, PO-Porodični odnosi i uslovi života

Pošli smo od pretpostavke da postoji statistički značajna povezanost između *strukture socijalne motivacije* i *izvora stresa* prema polu ispitanika. Analizom smo utvrdili da je ta povezanost statistički značajna kod: *postignuća sa moći i afilijacijom* i sa *individualnim karakteristikama, organizacijskim faktorima, odnosima na poslu i profesionalnom karijerom i porodičnim odnosima i uslovima života*, kao izvorima stresa. Moć je u korelaciji sa *postignućem, afilijacijom, individualnim karakteristikama, organizacijskim faktorima, odnosima na poslu i profesionalnom karijerom i porodičnim odnosima i uslovima života*. Ta povezanost se kreće od 0,38 do 0,73.

Tabela 3. Povezanost između strukture socijalne motivacije i izvora stresa na uzorku ženskog pola

Struktura socijalne motivacije	Korelacije	Struktura socijalne motivacije			Izvori stresa			
		Postignuće	Moć	Afilijacija	IK	IO	OF	PO
Postignuće	r	-	.485	.062	-.033	-.023	-.208	.159
	sig	-	.000	.667	.816	.872	.143	.264
	N	51	51	51	51	51	51	51
Moć	r	.485	1	-.255	.101	.113	.332	.280
	sig	.000	-	.071	.481	.431	.017	.047
	N	51	51	51	51	51	51	51
Afilijacija	r	.062	-.255	1	-.417	-.011	-.366	-.296
	sig	.667	.071	-	.002	.937	.008	.035
	N	51	51	51	51	51	51	51

Legenda: Izvori stresa: IK - Individualne karakteristike, IO - Interpersonalni odnosi, OF - Organizacijski faktori, u studijskoj grupi i profesionalna karijera, PO - Porodični odnosi i uslovi života

Povezanost između *strukture socijalne motivacije* i *izvora stresa*, prema ženskom polu, statistički je značajna u sledećim relacijama: *postignuće sa moći* ima srednju povezanost; *moć* kod ženskih ispitanika je u korelaciji sa *organizacijskim faktorima, odnosima na poslu i profesionalnom karijerom (OF)* i *porodičnim odnosima i uslovima života (PO)*, kao izvorima stresa kod ispitanika i ta povezanost ima srednju vrednost; *afilijacija* je u korelaciji sa *individualnim karakteristikama (IK), organizacijskim faktorima, odnosima na poslu i profesionalnom karijerom (OF)* i *porodičnim odnosima i uslovima života (PO)*, te povezanost ima srednju vrednost sa navedenim izvorima stresa kod ženskih ispitanika.

6. Diskusija i zaključak

Postavljeni zadaci istraživanja su realizovani u potpunosti. Kao što smo naveli, utvrđena je statistički značajna povezanost potrebe za postignućem sa porodičnim odnosima i uslovima života. Povezanost je pozitivnog smera. Ovo je očekivan i logičan nalaz, jer se pokazalo u praksi da su porodični odnosi i uslovi u kojima osoba živi značajni za njen razvoj. Element moći je u korelaciji sa individualnim karakteristikama, organizacijskim faktorima, odnosima na poslu profesionalnom karijerom, porodičnim odnosima i uslovima života. Pirsonov koeficijent korelacije ukazuje da postoji statistički značajna povezanost između elementa socijalne motivacije, afilijacije i individualnih karakteristika, organizacijskih faktora, odnosa na poslu, profesionalne karijere i porodičnih odnosa i uslova života. Očito je da je socijalna motivacija veoma složen fenomen i da je u određenim relacijama (povezana) sa nizom drugih faktora, u našem slučaju sa izvorima stresa.

Utvdili smo, takođe, da postoji statistički značajna povezanost između *strukture socijalne motivacije* i *izvora stresa*, prema muškom polu kod: *postignuća sa moći* i *afilijacije* sa *individualnim karakteristikama, organizacijskim faktorima, odnosima na poslu i profesionalnom karijerom* i *porodičnim odnosima* i uslovima života kao izvorima stresa. Takođe, dobili smo nalaz da je *moć* u korelaciji sa *postignućem, afilijacijom, individualnim karakteristikama, organizacijskim faktorima, odnosima na poslu i profesionalnom karijerom* i *porodičnim odnosima*

i uslovima života. Dijapazon povezanosti se kreće od niske do visoke povezanosti (0,38 do 0,73).

Kada je reč o povezanosti strukture socijalne motivacije i izvora stresa, prema ženskom polu, takođe je dobijena statistički značajna korelacija. *Postignuće sa moći* ima srednju povezanost. *Moć* kod ženskih ispitanika je u korelaciji sa *organizacijskim faktorima, odnosima na poslu i profesionalnom karijerom i porodičnim odnosima i uslovima života* kao izvorima stresa kod ispitanika. Ta povezanost ima srednju vrednost. *Afilijacija* je u korelaciji sa *individualnim karakteristikama, organizacijskim faktorima, odnosima na poslu i profesionalnom karijerom i porodičnim odnosima i uslovima života*. U ovom slučaju, povezanost je, takođe, na nivou srednje vrednosti sa navedenim izvorima stresa kod ženskih ispitanika.

Teorijski značaj ovog istraživanja je u samom izboru problema istraživanja. Naime, budući da je tema motivacije i danas veoma aktuelna, istraživanja korelacije socijalne motivacije, koja se sastoji iz tri komponente, i izvora stresa kod studenata mnogo ređe su sprovedena. U dostupnoj literaturi, uglavnom se može pronaći problem istraživanja koji uključuje postignuće kao jednu od komponenti socijalne motivacije sa ostalim varijablama, ali ne i ostalih komponenti.

Praktični značaj ovog istraživanja ogleda se u mogućnosti praktične primene dobijenih rezultata, jer nalazi do kojih smo došli imaju pre svega informativnu vrednost za formiranje preventivnih programa u zaštiti mentalnog zdravlja studentske populacije, programa za unapređenje kvaliteta života studenata, za bolje razumevanje studentske populacije i za razvoj određenih, pojedinačnih elemenata strukture socijalne motivacije. Takođe, rezultati ukazuju da osim što je neophodno raditi na razvoju navedenih segmenata socijalne motivacije, ne smeju se zamariti ni uticaj i značaj opšte motivacije, kao ni izvesna ograničenja koja nameće životni ambijent zemlje u tranziciji, u smislu prevazilaženja mase frustracija socijalne prirode kojima su izloženi mladi. Takođe, nalazi sa područja izvora stresa ukazuju na neophodnost prevazilaženja određenih predrasuda u odnosu na mentalne potencijale ženskog pola, zatim na utvrđenu „slabost“ muške populacije i njihovu izloženost stresu.

Svakodnevne situacije, kroz koje studenti prolaze tokom studija, nameću određeni životni i radni ritam koji je nemoguće savladati bez

stresa. Rezultati do kojih smo došli biće od koristi, kao što smo i spomenuli, za formiranje psiholoških programa i radionica za podizanje radne motivacije kod studenata, za prevazilaženje stresa i unapređenje njihovog kvaliteta učenja i smanjenje frustracija u tom kompleksnom procesu učenja za koji mnogi kažu da je jedan od najtežih ljudskih poslova.

Rad otvara niz pitanja i novih ideja. Naše istraživanje u delu izvora stresa i uočenih relacija između socijalne motivacije i izvora stresa ukazuje na izuzetnu složenost ovog fenomena i neophodnost daljih istraživanja multidisciplinarnog karaktera, a pre svega sa aspekta psihologije rada, psihobiologije, socijalne psihologije i kliničke psihologije. Prednosti rezultata su što nas na jasan način „upućuju“ u kom smeru treba razmišljati u početnim fazama formiranja određenih preventivnih programa za studente dajući nam tako okvir za njihovu praktičnu primenu. S druge strane, nedostaci ovih rezultata su u tome što su obuhvaćene samo određene varijable. Tu, pre svega, mislimo na socijalno-demografske varijable ispitanika. Nadamo se da će naše istraživanje ovih složenih fenomena dati podstrek kolegama za buduća ispitivanja kako bismo studentima, na neki način, kroz praktičnu primenu novih saznanja omogućili bolji akademski uspeh i bolji kvalitet života, uz akcenat da godine studiranja ne moraju da budu teret, nego da postoji uživanje kroz usvajanje novih znanja i veština.

Literatura

- Barjaktarević, J. (2013). *Opšta psihologija*. Sarajevo: Avery d.o.o.
- Beck, R. (2003). *Motivacija: teorija i načela*. Zagreb: Naklada Slap.
- Berger, D. (1997). *Zdravstvena psihologija*. Beograd: Društvo psihologa Srbije : Centar za primenjenu psihologiju.
- Bogdanović-Čurić, J. (2013). *Stres i školski uspeh*. Trebinje: Akademija lepih umetnosti Trebinje.
- Đurić, Đ., Franceško, M. & Kostić, A. (2010). *Pojedinac u društvenom okruženju – Uvod u socijalnu psihologiju*. Novi Sad: Prometej, Fakultet za pravne i poslovne studije.
- Gutić, D.& Rudelj, S. (2011). *Menadžment humanih resursa u marketingu*. Osijek: Grafika.